

**Abt Josephus vander Achter van Tongerlo en de *Discours moraux*
van de Italiaanse dominicaan I.C. Ghisi**

Opzoekingen in de handschriften van de trappistenabdij te Westmalle met het oog op een, naar aanleiding van tweehonderd jaar aanwezigheid van trappisten in Westmalle, in 1994 verschenen boek over het boeken- en handschriftenbezit aldaar, brachten me bij handschrift 329 (olim B 539): twee velletjes papier met autografische, in het Latijn gestelde nota's van frater Josephus vander Achter, die van 1723 tot 1745 abt van de premonstratenzers te Tongerlo is geweest¹). Zij mogen hier uitgegeven worden, eerst omdat ze alweer bevestigen dat *habent sua fata libelli*, vervolgens omdat ze inzicht verschaffen in de intellectuele bedrijvigheid van abt Josephus.

De aantekeningen handelen over het werk van Innocentius Cibo GHISI O.P., *Discours moraux sur les sept pseumes penitentiels. Composez en Italien, par R.P.M. Innocent Cibo Ghisi de l'Ordre des Freres Prescheurs. Revues & corrigez par R.P.M. Augustin Barette, Religieu du mesme Ordre*, 3 delen, Parijs, 1630. Abt Josephus erkent gewillig dat hij uit de *Discours moraux* geput heeft voor zijn eigen sermoenen en geschriften die hij alfabetisch wilde ordenen, doch waartoe hij blijkbaar de tijd niet vond. Uit de tekst van het eerste velletje²) blijkt duidelijk dat hij een systeem van verwijzingen toepaste dat de *Discours moraux* en zijn eigen sermoenen haast tot een geheel maakte. De wens van abt Josephus, dat zijn *scripta singularia* en de drie delen van de *Discours moraux* in de abtsbibliotheek te Tongerlo zouden bewaard blijven is niet vervuld. Aansluitend bij de tekst tekende zijn opvolger, abt Siardus vanden Nieuweneynde, immers aan dat deze geschriften toen reeds ontbraken.

De drie delen van de *Discours moraux* bevinden zich, evenwel zonder de *scripta singularia* van abt Josephus, wel met diens *marginalia* en *interlinearia*, in de reeds vermelde abdijbibliotheek Westmalle, nr. 9. 175. Het aanwinstnummer is 16338, doch is niet relevant met betrekking tot het tijdstip waarop de *Discours moraux* verworven zijn.

¹) Guido HENDRIX, *Handschriftenbezit en boekengebruik Trappisten van Westmalle 1794-1994*, (Bibliotheca auctorum, traductorum et scriptorum Ordinis Cisterciensis, dl. III), Leuven, 1994, XXII-303 pp. Hs. 329 wordt beschreven p. 278.

²) Zie bijlage 1.

Op het tweede velletje merkt abt Joseph op dat de commentaar ontbreekt voor de laatste vier verzen van psalm 101. Bovendien stelt hij vast dat op deze plaats de pagina's 469-544 ontbreken³⁾.

Met de *Discours moraux* nu in Westmals bezit in de hand stellen we vast dat de paginering inderdaad een sprong van 468 naar 545 vertoont. Uit de correcte «alfabetische» opeenvolging van de katernen, namelijk

katern Ee, 16 bladzijden: 431 tot 446,

katern Ff, 14 bladzijden: 447 tot 460,

katern Gg Hh Ii Kk Ll: slechts 8 bladzijden: 461 tot 468,

katern Mm, beginnend met pagina 545,

blijkt spoedig dat er geen *vitium compactoris*, geen fout van de boekbin-der is geweest. En ook geen materiële vergissing aan de zijde van de drukker. Die heeft bij het zetten van de kopij vastgesteld dat in de Franse ver-taling tekst ontbrak, namelijk wat I.C. Ghisi over de laatste vier ver-zen van de vijfde boetepsalm geschreven had. In de verwachting het ont-brekende deel door de Franse vertaler toegeleverd te krijgen of op enige andere wijze in het bezit ervan te kunnen komen, voorzag hij ruimte voor het teksthiaat, namelijk de bladzijden 469 tot en met 544, dit wil zeggen: de resterende bladzijden van katern Gg (waarvan alleen pp. 461-468 bedrukt waren) en de katernen Hh, Ii, Kk en Ll. Intussen ging hij door met het zetten van de tekst vanaf bladzijde 545. Toen zijn ver-wachting niet vervuld werd, had hij als drukker twee mogelijkheden. Hij kon vanaf bladzijde 545 de reeds gezette paginering herzetten zodat 545 469 werd en aansloot bij 468. Het hernummeren van 84 bladzijden vergde zeker meer tijd dan nodig zou zijn voor de tweede mogelijke oplossing: de katernenummers Hh, Ii, Kk en Ll liet hij op de eerste bladzijde van katern Gg op dit Gg volgen. Zo werden die vijf katernenummers tot een enkele herleid en gaf hij op drukkers wijze te kennen dat er tussen 468 en 545 geen bladzijden ontbraken. Over het hem bekende teksthiaat zweeg hij vroom. Zijn pragmatische oplossing kon niet verhinderen dat een attente lezer als abt Josephus het quasi-herstelde hiaat in de tekst toch vaststelde.

Abt Josephus was inderdaad een attente lezer zoals blijkt uit een derde nota van zijn hand, nu evenwel niet als Westmals handschrift bewaard,

³⁾ Zie bijlage 2.

doch gekleefd op de binnenzijde van het voorplat van de ex-Tongerlose, nu Westmalse *Discours moraux*⁴).

Nederpolder 25
B-9000 Gent

Guido HENDRIX

⁴) Zie bijlage 3.

BIJLAGE 1

Nota. Tres tomi Discours moraux R.P. Innocentii Cigo Ghisi debent semper manere in manibus eiusdem possessoris, apud quem erunt scripta mea in eundem authorem, quia scripta mea per modum concionum compendiata semper remittunt ad hos tres tomos in individuo, atque ideo hi tomi sunt marginati aliquibus litteris et numeris. Atque scripta mea descripta sunt ex hoc authore qui sine illis modicae est utilitatis ut patebit insipienti. Cum ergo hic author habeat in praefatis tomis valde pulchra, sed aliis immixta et neque per indicem reperibilia, hinc laborem assumpsi, scripta mea concionatoria seu discursiva ex hoc authore ordinate colligendi.

Deberent illa mea scripta alphabetice poni, exprimi adeoque sic de novo exscribi, sed hactenus mihi defuit tempus.

Dum aliqua ex hoc authore ad conciones vel discursus alibi habendos desumpto, tunc illa annotantur in predictis meis scriptis ad marginem; idque ideo ne numquam eadem bis repeterem.

Cum vero illa mea scripta sint singularia, ita ut nullus in mundo neque nullus author illa habeat, hinc rogo successorem meum, ut illa cum praefatis tribus tomis maneant et relinquant in bibliotheca Abbatum Tongerloensium.

Fr. Josephus Abbas Tongerl.

Usque ad 25 Aprilis 1761 non inveni praefata scripta. Fr. Siardus Abbas Tongerl.

BIJLAGE 2

In libro discursuum moralium R.P. Innocentii Cibo Ghisi super 7. psalmos penitenciales, constante ex tribus tomis, desunt aliqui versus in meo libro editionis parisiensis de a° 1630.

Scilicet ex psalmo 101, id est quinto psalmo penitentiali, desunt quatuor ultimi versus, id est, non inveniuntur illi in meo libro per ipsum explicati, unde a pagina 468 transilitur ad paginam 545, ut videre est tomo 3., adeoque videndus est alius liber alibi, in quo verosimiliter habebuntur, adeoque vitio compactoris folia intermedia, ubi illi versus sunt explicati, erunt neglecta adeoque praestat inspicere alium librum eiusdem editionis a° 1630, forte nusquam extant, cum folium 468 in fine

habet De profundis *id est* 545. Si nec in alio libro editionis eiusdem inveniantur, restat inquirendum, unde id proveniat, aut inquirendum, an non inveniatur alia editio gallica aut italica.

Item in mea editione dicitur immortalis septimo psalmo penitentiali explicans versum Notam fac mihi viam etc., quem non absolvit atque ibidem desunt quator versus ultimi propterea.

Inquirendum, an forte in alia editione nullus alius Author opus hoc compleverit.

BIJLAGE 3

Hi discursus fuerunt ut totidem sermones ab Authore proclamati, ut sepe fatetur signanter vide tom. 2. fol. 363 ubi patet non fuisse omnes eadem civitate proclamatos, saltem id ibidem probabiliter insinuat interim, ut videre est tom. 3. fol. 65, 66 et 67, aliquos si non omnes discursus fecit in civitate Genuensi in qua natus erat, ut patet ex epistola dedicatoria. Facti sunt autem coram utroque sexu, id est, presentibus etiam foeminis, ut patet tom. 3 fol. 218, ubi eas alloquitur. Item ibidem fol. 323. Author unum ex his discursibus fecit a^o 1614 ut patet tom. 1 fol. 660, imo approbatio huius libri sicut tomi, facta est a^o 1614, uti et tomi 2i est, tomi tertii 1621.